

O TÂMLĂ PICTATĂ DE NICOLAE POLCOVNICUL ZUGRAVUL, ÎN JUDEȚUL GORJ

Vasile Marinoiu

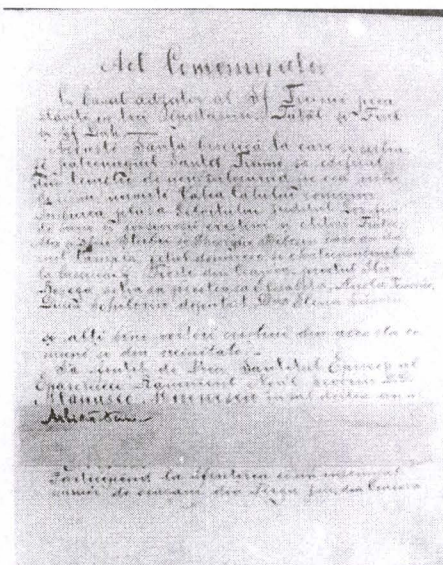
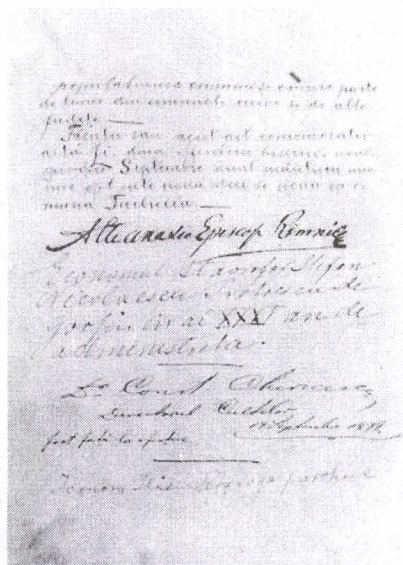
Biserica cu hramul „Sfânta Treime”, din satul Turburea, județul Gorj, deține o tâmplă pictată de Nicolae Polcovnicul Zugravul (1788-1842) și câteva obiecte de mobilier ce au fost donate¹ după 1890 de frații Alexandru și Dimitrie Știrbei împreună cu vărul lor Gheorghe Bibescu².

Se pune problema cum de au ajuns aceste lucrări pretențioase într-o biserică de sat. Un sprijin prețios în acest sens îl constituie „Registrul Comemorativ” de la sfințirea bisericii, din 19 septembrie 1899, în care se arată:

„ ...Această sântă biserică, la care se serbează patronagiul Sfânta Treime, s-a edificat din temelie din nou (înlocuind pe cea veche din lemn) numită Valea Calului, comuna Turburea, plasa Gilortului, județul Gorjiu de buni și ev-sevioșii creștini și ctitori: frații Alex. și D(im)i(ri)e Știrbei și Gheorghe Bibescu, care au dăruit tâmpla, jețul domnesc și chatecumenul (amvonul) de la biserica Sf. Troițe din Craiova, preotul Ilie Roșoga, soția sa preoteasa Elisabeta, Nicola Tomovici, Dincă Schileriu, deputat, doamna Elena Săvoiu și alți binevoitori creștini din această comună și din vecinătate.

... Făcutu-s-au acest act comemorativ astăzi ziua sfințirii bisericii, 19 septembrie, anul mântuirii una mie opt sute nouăzeci și nouă, în comuna Turburea”.

O însemnare de pe spatele icoanei împărătești, reprezentând

pe Isus Christos, vine să întărească cele consemnate în actul comemorativ: „Acele icoane s-a(u) dăruit de prințul Dimitrie Știrbei, prin stăruința pr(eotului) Ilie Roșoga icon(o)m stavrofor și s-a(u) reparat în timpu(l) păstori(ei) sale și al câ(n)tăreților Ilie I. Dragomirescu și Ioan B. Benegui. Anu(l) 1913 i(u)nie 1, jograv reparator D-tru Belgun.”

Luând ca bază aceste mărturii documentare, am întreprins cercetări asupra icoanelor care le-a deținut inițial— biserica „Sfânta Treime – Știrbei”, din Craiova.

Biserica este ctitorie a Dumitranei Știrbei, soția biv vel stolnicului Constantin Știrbei și a fost ridicată în anii 1765-1768, în apropierea caselor sale din capitala Olteniei³.

Monumentul a avut de suferit de pe urma arnăuților veniți din București împotriva pandurilor lui Tudor Vladimirescu, la care s-au adăugat distrugerile provocate de cutremurul din ianuarie 1838.

Va fi reparată și înfrumusețată în anul 1840 prin grija Ecaterinei Bibescu și a fiului său Barbu Știrbei, mare logofăt, viitorul domnitor al Țării Românești.

Tâmpla bisericii a fost pictată de Nicolae Polcovnicul Zugravul,

un apreciat zugrav bucureștean.

Biserica va fi refăcută după planurile arhitectului André Lecompte de Nouy în perioada anilor 1890-1906, în forma în care apare ea astăzi⁴.

Despre pictorul Nicolae Polcovnicul Zugravul avem știri din catagrafia orașului București pentru anul 1838 în care este menționat că avea vârsta de 50 de ani, și era „...român, căsătorit, zugrav, altoit (vaccinat), șezător (localnic) în București, pământean, fără beteușug fizic”⁵.

Ca stare socială, este amintit în rândul „boierilor”, după cum o demonstrează și caftanul cu care este îmbrăcat pictorul în autoportretul aflat astăzi la Muzeul Național de Artă din București și realizat în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea.

Numele de Polcovnic provine de la funcția cu atribuții de poliție judiciară pe care o deținuse în tinerețe (1814-1815). El va semna cu acest titlu de boierie încă din 1823⁶.

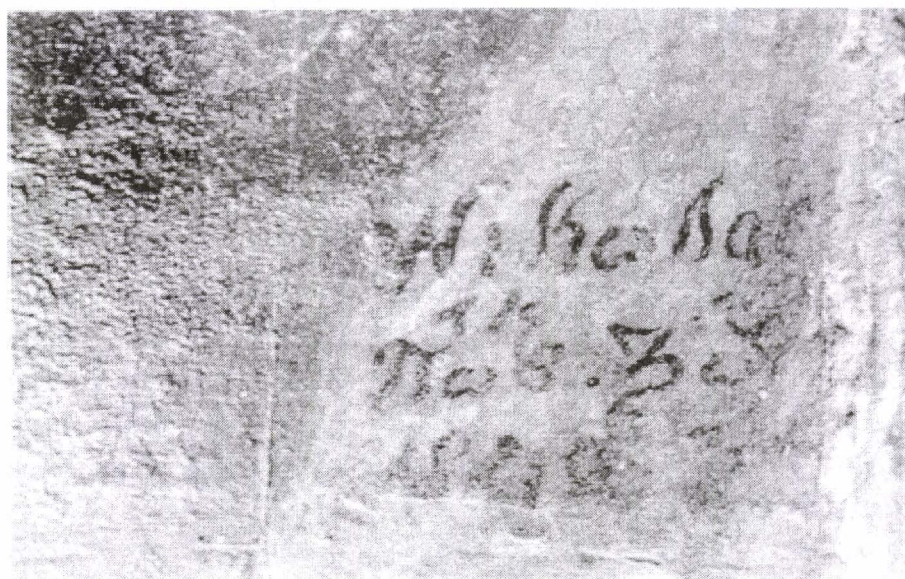
Este unul dintre primii zugravi care au pregătit apariția picturii laice în Țara Românească⁷.

Ca zugrav de biserici, Nicolae Polcovnicul Zugravul și-a desfășurat activitatea mai ales în București și împrejurimi, între care amintim pictarea bisericilor Sf. Nicolae – Selari (1823), biserica din Mihăilești (Ilfov – 1823), biserica Sf. Gheorghe de la Cernica (1838) – (unde a format chiar o școală de pictură), mănăstirea Pasărea, biserica din Leordeni, biserica Domnița Bălașa (1841) și ca o recunoaștere a valorii sale este solicitat să picteze și tâmpla Mitropoliei din București (1835-1838).

Din documentele vremii cunoaștem că ultima sa lucrare este aceea de restaurare a picturii mănăstirii Brâncoveni, unde îl găsim semnat în anul 1842. În iulie același an, Nicolae Polcovnicul Zugravul încetează din viață, la vârsta de 54 de ani⁸. Soția sa, Zamfira, va rezilia la Judecătoria Ilfov ultimele contracte încheiate de soțul său împreună cu asociatul Matei Cătulescu, pentru pictarea unor biserici, lucrări care vor fi preluate și terminate de ultimul.⁹

În ceea ce privește lucrările de pictură a icoanelor tâmplei de la biserica Sf. Treime – Știrbei, din Craiova, acum la biserica cu același hram din satul Turburea, județul Gorj, necunoscute până în prezent în lucrările de specialitate, se încadrează în activitatea din ultimii ani ai vieții și creației artistice ai pictorului Nicolae Polcovnicul, când el era format și apreciat ca unul din cei mai valoroși pictori români din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Aici el realizează pictarea celor patru icoane împărătești, pe una din ele fiind atestată chiar semnătura autorului și anul pictării, stânga jos pe icoana Maica Domnului cu pruncul (Hodighitria) – „Nicolae Polcv. Zogf. 1840”. Semnătura este realizată în limba română, cu caractere chirilice.

Celelalte trei icoane au ca temă „Nașterea Preceștii”, „Iisus Hristos” și „Sfânta Troiță”, având dimensiunile de 85 x 48 x 3 cm. Tot în acest registru al tâmplei se află ușile diaconești (dimensiuni: 195 x 63 cm) și ușile împărătești (167 x 86 cm), precum și poalele de icoane

împărătești ornamentate cu motive florale. Icoanele împărătești sunt încadrate de colonete în torsadă, accentuate de ghirlande de frunze ce înfășoară în spirală colonetele.

Al doilea registru cuprinde 12 icoane ale sfinților părinți (patriarhii, fii lui Iacov) – diametrul 24 cm., la care se adaugă central, scena „Sf. Mahramă” (dimensiuni: 35 x 22 cm.)

Al treilea registru prezintă 12 icoane prăznicare (dimensiuni: 40 x 20 cm.), reprezentând praznicele de peste an, iar în centru – icoana hramului bisericii, Sf. Treime (dimensiuni: 68 x 43 cm.), încadrată de un chenar bogat ornamentat, cu elemente sculpturale, reprezentând rozete, frunze.

Ultimul registru cuprinde, în medalion, pe cei 12 prooroci, iar central este reprezentată scena „Deisis”, având de o parte și de alta, în patru icoane, grupați câte trei, pe cei 12 apostoli.

Coronamentul tâmplii îl formează Crucea Răstignirii și cele două icoane – molenii, reprezentând pe Maica Domnului și pe Apostolul Ioan.

Elementele sculpturale au fost realizate de Diaconu Vasi(le)¹⁰, în anii 1840-1841, așa cum arată inscripția cu litere chirilice „Diaconu

Vasi – 1841”, incizate și încadrate de un chenar pictat, ce se află pe verso-ul ușii diaconești ce-l reprezintă pe Arhanghelul Mihail.

Rezultă că tâmpla a fost realizată în perioada 1840-1841.

Piese de mobilier, realizate de Diaconu Vasile sunt amvonul

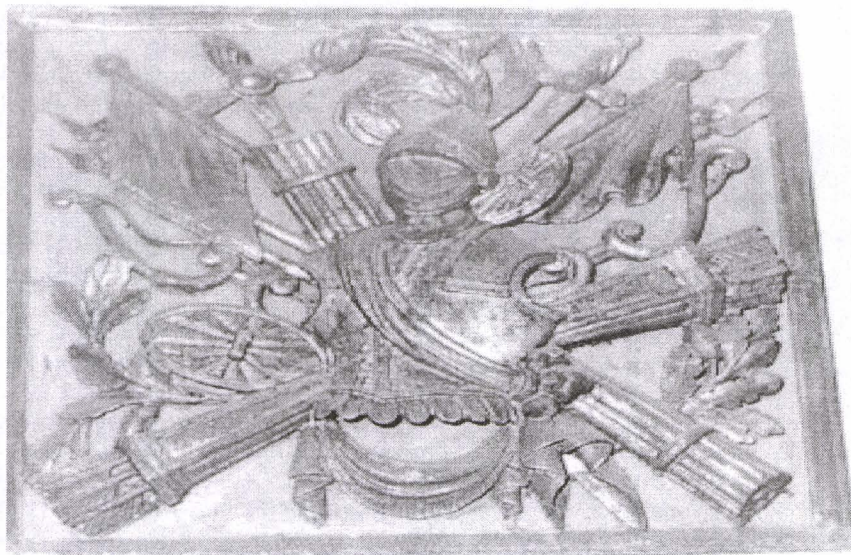
sau predicatorul și jețul domnesc.

Amvonul este suspendat în consolă pe zidul de nord al naosului, având o formă hexagonală și dimensiunile: înălțimea 180 cm și diametrul de 90 cm. Este sculptat și pictat, având pe fiecare latură pe cei patru evangheliști, la care se adaugă Iisus Hristos. Una din laturi o formează scara de acces în amvon. Prezintă în partea superioară un vultur sculptat și aurit, cu aripile deschise și capul spre dreapta (dimensiunea: 45 cm.).

Jețul domnesc, de aceeași factură ca și cealaltă piesă de mobilier, se prezintă sub forma unui scaun înalt de 2,50 m, având la picioare doi lei culcați. Acoperiș în consolă, bogat ornamentat, având în partea superioară a spătarului blazonul familiei Știrbei.

Deasupra jilțului se află sculptat și poleit în aur un vultur cu aripile larg deschise având capul orientat spre dreapta.

Blazonul prezintă o compoziție realizată în basorelief pe un panou pătrat (0,55 x 0,55 m). În centru – o platoșă cu o eșarfă trecută peste umărul drept și legată cu o fundă în partea stângă. Pe diagonală, în câmpul superior, sunt reprezentate două săbii cruciate, două drapele, patru sulite, două arcuri, două tolbe cu săgeți. În câmpul inferior, sunt

prezentate două scuturi, două fascii și două ramuri de stejar.

Nicolae Polcovnicul Zugravul realizează o pictură cu caracter fastuos, de o desăvârșită măiestrie în realizarea detaliilor frumos încadrată de ornamentele sculpturale și de fondul cromatic. Nimburile de lumină sau razele ce cad din cer sunt tratate modern, în tonuri topite, nu ca cele vechi care au aspectul unor discuri definite sau raze în formă de fășii lungi ascuțite.

Această tâmplă pictată de Nicolae Polcovnicul Zugravul, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și descoperită de noi în județul Gorj, vine să adauge noi date referitoare la viața și creația artistică a pictorului, unul dintre primii zugravi care au pregătit apariția picturii laice în Țara Românească. El reprezintă în istoria artei plastice românești o verigă între vechea pictură tradițională și pictura modernă.

NOTE:

1. Registrul Comemorativ editat cu ocazia sfințirii bisericii „Sf. Treime” din Turburea, județul Gorj, 19 septembrie 1899.
2. Frații Alexandru și Dimitrie Știrbei sunt copiii domnitorului Barbu Știrbei, care au reclădit din temelie biserica „Sf. Treime” din Craiova, între anii 1890-1906. În 1908, în fața bisericii s-a ridicat o statuie a domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei, operă a sculptorului francez Jean de Nouy (fratele arhitectului Andre

de Nouy). Gheorghe Bibescu (1834-1902), vărul primilor doi, era fiul domnitorului Gheorghe Bibescu. Studiază în Franța, la școala militară Saint Cyr. Ofițer în armata franceză, participă la corpurile expediționale din Mexic (1861-1863), Algeria (1867), Alsacia (1870). În 1889 organizează Secția Română a Expoziției Universale de la Paris, alcătuiind o prezentare model a standului românesc. Membru al Academiei de Științe Morale și Politice din Franța (din 1891), membru asociat Institutului Francez (din 1897), ofițer al Legiunii de Onoare. A abordat istoria în primul rând pentru prezentarea domniei tatălui său. În pronausul bisericii din Craiova, pe peretele sudic se află o placă de marmură, unde se arată că aici au fost înmormântați „Dimitrie Bibescu, mare vornic, născut în anul 1759, și pristăvit la anul 1831, septembrie, 23” și „Ecaterina Bibescu, vorniceasă, născută Văcărescu, în anul 1777 și pristăvită la 1842, mai 17”.

3. În pridvorul bisericii din Craiova există un fragment din pisanie de la 1768: „Cu ajutorul Sfintei și de viață Făcătoarei Troiță ziditu-s-au această sfântă și dumnezeiască biserică unde se prăznuiește hramul Sfintei și de viață făcătoarei și nedespărțitei Troițe și cinstita și sfânta naștere ... cu toată cheltuiala și osteneala (Du)mitranei Știrboaică...”
4. Noua pisanie de la 1906 arată: „Această sfântă biserică cu hramul Sf. Treime, clădită la 1768, de jupâneasa Dumitrana Știrbei stolniceasa, fiica biv vel vornicului Constantin Strâmbeanu, înfrumusețată în 1848 de marea vorniceasă Ecaterina Bibescu și de fiul ei, marele logofăt Barbu Știrbei, ajuns în urmă domnitor al Țării Românești, reclăditu-s-a din temelie în anul 1890, sub ctitoria fiilor acestuia a principilor Alexandru și Dimitrie și a Epitropiei lui Mihai Mănescu și a lui Toma Marocneanu, de către arhitectul Andrei E. Lecompte de Nouy și s-a sfârșit din nou la 15 octombrie 1906...”
5. George Nedelcu, *Date noi despre Nicolae Polcovnicul Zugravul*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, nr.2, 1968, tom. XV, pag. 221-222.
6. Arhivele Statului București, Fond Manuscrise, ms.78, p. 80 și 80 verso din 14 decembrie 1814 și pag. 162 verso și 163 din 23 ianuarie 1815. Domnitorul Ioan Caragea îi dă câștig de cauză lui Nicolae Polcovnicu în procesul cu Nițul din județul Saac, tovarăși la exploatarea unei moșii, care îl înșelase și falsificase niște chitanțe ale Polcovnicului. Icoana lui Isus Christos de la mănăstirea Cernica poartă după iscălitură mențiunea „biv polcovnic – adică fost polcovnic. Vezi și Oliver Velescu – *Nicolae Polcovnicul Zugravul – pe marginea unor documente inedite*, în *Studii și cercetări de istoria artei. Seria Artă Plastică* nr.1, tom.XV, 1968, p.89.
7. Ialomițeanu R. Georgescu, I.L.- *Zugravi care au pregătit apariția picturii laice și maeștri ai picturii laice, zugravi de biserici*, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCVIII, nr. 9-12, 1979.
8. G e o **op.cit.**, pg.228; Vezi și Oliver Velescu, **op.cit.**, p. 90.
9. **Idem**, p. 228-230.
10. **Idem**, p. 221-222; Probabil este vorba de Vasile Mateescu, cel care a îndeplinit în casa zugravului atribuțiile de fecior și sufragiu.